

badság / részegsége, / nem a kimondott igazság / mámore, / nem ez a vers, / amit nem tudok befejezni, / nem ez a világ, / amit kitalálunk, / hogy továbblépkedhessünk / a halálélű késen!" (Tűz-koronával II.)

Persze, erre a sok *nem* is épülhet valami: a minden lélekben szomszamos kívánt bizonyosság. Az elmúlt év legfigyelemreméltóbb verseskötönyve szerzőjének is ezt kívánjuk.

Cs. Gyimesi Éva

Régiekre emlékezve

Csetri Elek újabb könyve* a „fehérsorozat”-ban jelent meg. Társaihoz hasonlóan, igen kelendőnek bizonyult. Ez a történelem iránt növekedő érdeklődést is tanúsítja. Megszaporodott azok száma, akik a jelen és a jövő problémáin töprengve, világosabban akarnak látni az emberközi viszonylatok kérdéseiben. Annak, aki egyén és társadalom bonyolult kapcsolatrendjében az eligazodás vágyával cserkészni kezd, óhatatlanul vissza is kell pillantania; — mai világa csak fejlődési folyamatával, tehát múltjával egyetemben értelmezhető. Ugyanakkor megsokasodott a „magyarozatlanvalósággal” szembenézni kívánók száma, az önismeretre törekvők rendje. Ezért is fokozottabban talán az érdeklődés az életet a maga elevenségében, közvetlenül tükröző emlékirat iránt. Ezt a történelemre éhezettséget a források, a hiteles valómást tevő írók kiadásával szolgálja Csetri Elek, eddigi munkásságával, most megjelent könyvével is.

Ez esetben a szerző nagyon jellegzetes történelmi személyiséget választott ki a memoárirók közül: Teleki Sándort, az erdélyi reformkori, majd forradalmi társadalom ama hősét, akiben oly erős izzású volt a szabadságvágy, hogy képes volt Petőfivel egy hullámhosszon világot érzékelni és véle tudott barátságban összeforjni; olyan arisztokratát, aki, jóllehet az ő társadalmi rendjéért épült a feudális privilégiumok erős vára, nem megbújni akart benne, hanem plebejus eszmetársaival szövetkezten indult bontani a falakat. Rendhagyó volna ez a magatartás, ha történelmi szükségyszerűségnek nem indokolnák a lehetőségét és a törvényszerűbe építkezni akaró világ nem egy néki alkalmas szereplőre találta Teleki Sándorban. Ő, természetesen, nemcsak a kötöttségektől akart menekedni, hanem kalandokra is áhítozott, és harcolt tiszteletet keltő bátorsággal, mindig azokhoz csatlakozva, akik a tudatosság kü-

lönböző fókán küzdöttek a testvériségben egymásratalált emberek „Világkőztársaságá”-ért.

Különös varázsa Csetri Elek kötetének, hogy hőse, az emlékeit örökül hagyó férfi, nem önmagát látja középpontban, és a világot sem analizálja, csak megváltoztatásán munkál. Ő maga vallja öncsúfolóan: „kész voltam hősi halált halni, csakhogy Hegelt ne tanuljam”; talán ezért is tárulnak fel kendőzetlenebbül írásaiban, leveleiben az események és állanak a főhelyen azok az emberek, akikkel való társas kapcsolatainak mozgalmasságában tud Teleki igazán önmaga lenni. Csetri Elek így jellemzi őt: „Tettvágy, ember- és életszeretet, bátorság és kalandos vágyak változatos úton vezettek végig Teleki Sándort, a »vad gróft». Táncsics, Liszt, Petőfi és Victor Hugo barátsága, a reformkor és emigráció politikai harcai, Bem apó hadserege és a vörösinges Garibaldi tábora — a göröngyös, de szép életút jelzőkövei. Forradalmi optimizmusát a haladásba vetett rendíthetetlen hit, a népek testvérisége, liberális-demokrata gondolatok, harcos republikanizmus, a nemzeti és világszabadságért való lelkesedés táplálta. S ezek révén méltán tarthat számot a múlt században élt Teleki Sándor a ma emberének rokonszenvére és megbecsülésére.”

Csetri Elek — úgy véljük — nem véletlenül került a világljáró Teleki Sándor írásainak vonzáskörébe. Hosszú idő óta nyomozza ugyanis azokat a személyi kapcsolatokat, amelyek a szomszédos országokat a forradalmi eszmék áramlásának útján is rokonítják. A reformkor, a polgári demokratikus forradalom, az emigráció pedig igen sok, más nyelven szóló sodor egymáshoz. Az azonos célokért lelkesülők száma akkoriban minden európai társadalomban gyarapszik, és ezek az önmaguk felső határáig növekedett emberek gondolatokat sugároznak egymás felé, gyakori a személyes találkozásuk, kialakul baráti viszonyuk. Az ő világuk értő kutatója Csetri. Ez

* Emlékezzünk régiekről. Kriterion Könyvkiadó. Bukarest, 1973.

alkalommal is figyelmez arra, hogy mi-ként törnek be az emberek egymás éle-tébe, hogyan alakul a sorsuk; azt ku-tatja — gazdag anyagismeret alapján —, ami Teleki életének is jelentős eleme: milyen kapcsolatok és események fűzik őt az emberekhez.

A nemzetközi keretbe ágyazott hazai történelem, az összehasonlítás szükségé-ségéről sokan és több ízben szóltak. Csetri kötete, valamint a már megjelent emlékezők és a csaknem teljes egészé-ben kiadatlan levelezés szintén ezt a sok vonatkozású fontos kérdést állítja előtérbe. Marc Bloch majdnem fél évszáz-zaddal ezelőtt kérve-kérte a történésze-ket (*Pour une histoire comparée des so-cietés européennes*): „ne hagyják figyel-men kívül a külső országokban végzett munkák tanulságait. Így a kölcsönös jó-akarát következtében fokozatosan ki-alakul majd a közös tudományos nyelv, amely a szó legnemesebb értelmében jelgyűjtemény és osztályozási rendszer is egyszersmind. Az összehasonlító törté-nelmet így könnyebb lesz ismerni és szolgálni is — új életet lehel majd a helyi kutatásokba, amelyek nélkül sem-mit sem tehet, és amelyek nélküle se-hova sem vezetnének.“ Történet is ezen a téren igen sok, az eredményeket mégis joggal kevesli bárki, aki döbbenet ta-pasztalta a „helyi“ és „világ“-béli dol-goknak szoros összefüggéseit. Koltó szá-munkra nemcsak egy helység, hanem szimbólum, ahogyan azzá vált Jersey szigete is az emigránsokra emlékező nemzetközi köztudatban. Köztük Teleki a kapocs, és az út Koltótól Jersey-ig a történészek számára is jelképes jelentő-ségűvé minősülhet.

A szerző — jól szolgálva a sorozat megnövekedett tudományos színvona-

lát — nemcsak a korszakot és Telekit mutatja be, hanem megismertet hősének sorstársaival, barátaival is. Szakszerűen szól a kiadás módjáról, és közöl az em-lékiró szövegével kapcsolatos jegyzete-ket, tárgyi magyarázatokat, szó- és kife-jezésjegyzéket, valamint névmutatót. Mindez lehetővé teszi, hogy az olvasó maga váljék a történelem bűvárlojává.

Az emlékirat és a levél természetesen eltérő súlyú forrásanyag. Adataikban a levelek megbízhatóbbak, a visszaemlé-kezések viszont a műfaj törvényei szer-int szolgálják a megismerést. Ezek egyike-másika — a berkeszi bor mellett beszélgetők történeteiként — szépült és szelídült tükröződése a „vad napok“-nak. Az emberekről általában oly sok szere-ttel és sokszor annyi derűt sugárzóan szól Teleki, hogy „arcképcsarnok“ már csak emiatt is kellemes olvasmánnyá vá-lik. A sajátos írói meglevenítés eszkö-zeként használja Teleki a kora nagyjait körülvevő világ részleteire, a tárgyak sugározta hangulatra való emlékezőst. E látásmódnak köszönhetően elevenedik meg Bem apó szálláshelye; fénycsóva hull a tulipános, tarka-barka madaras tányérra, miként Mazzini londoni laká-sán a „két wedgwood tányér“-ra is. Írá-saiban Teleki Sándor nem növeszti nagyra önmagát. „Érdemeiről — írja Csetri — másoktól értesülünk... sze-mélye mindig háttérben marad. Megteszi ezt olyan történetek kapcsán is, melyek-kei méltán büszkélkedhetne. Elég, ha itt Telekinek Bem megmentésében szerzett érdemére gondolunk a gálfalvi csatában vagy... az olasz egységmozgalomban folytatott tevékenységére.“ Hasznos mun-kát végzett tehát Csetri Elek, amikor őt teljességében mutatta meg.

Imreh István

Alkalmazott botanikai eredmények

Pedagógusok, gyógyszerészek, mező-gazdászok és biológusok — különösen botanikusok — körében megérdemelt feltűnést keltett és elismerést aratott Kovászna megye gyógynövényeinek nem-rég megjelent sokoldalú feldolgozása.* A kötet kiadása összhangban van azokkal az irányelvekkel, melyek a kutatók fel-adatának a gyakorlati fontosságú kérdé-

sek megoldását tekintik, a termelésben dolgozó szakemberektől viszont megkö-vetelik, hogy szakítsanak a tapasztalati módszerekkel, és a tudományos kutatás eredményeinek alkalmazásával biztosít-sák a lehetőségek ésszerűbb kihasználá-sát.

Rácz Gábor professzor, a gyógynövény- kutatás irányítója, számos regionális gyógynövényterképezés és több évtizedes hatóanyagkutatás gazdag tapasztalatai-nak birtokában biztos kézzel hangolta össze a különböző központokban dolgozó

* Kovászna megye gyógynövényei. Szerk. Dr. Rácz Gábor, Dr. Fűzi József és munkatár-saik. A Kovászna megyei MÉV Agronómusok Háza (Árkos) kiadása. Sepsiszentgyörgy, 1973.